

**ЛИТЕРАТУРНИЯТ СБОРНИК „ГРАДЪТ“ (1922 Г.)
В КОНТЕКСТА НА ИЗВЪНСТОЛИЧНАТА
ЛИТЕРАТУРА НА НАЙ-МЛАДИТЕ
ОТ НАЧАЛОТО НА 20-ТЕ ГОДИНИ НА 20. ВЕК**

*Божана Бонева
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“*

**THE LITERARY COLLECTION “THE CITY” (1922)
IN THE CONTEXT OF THE REGIONAL LITERATURE
OF THE YOUNGEST FROM THE BEGINNING OF THE 1920S**

*Bozhana Boneva
Paisii Hilendarski University of Plovdiv*

The paper examines a literary edition that reflects the current dynamics of the Bulgarian literary processes from the 1920s – the collection “The City”, published in 1922 in Ruse and edited by collaborators of the Ruse magazine “Bright Dawns” (1921 – 1923). The authors included in the collection are all contributors to the magazine – enthusiastic young poets from the countryside who sought to create their own platforms for creative expression while still shaping their individual styles. The article explores the composition of the collection, highlights the aesthetic features characteristic of its texts, and analyzes the critical responses to the edition published in the periodical press of the time.

Keywords: 1920 literary processes, collection of the youngest, critical reviews, regional literature

През първата половина на 20-те години извънстоличното литературно поле се насища с близки по цел и характер ученически, младежки списания. Особено интензивно това се случва в Северна България – Русе, Горна Оряховица, Плевен, Лясковец. В програмните текстове на списания като „Светли зари“, „Лампион“, „Хиацинти“ и „Лебед“ авторите от провинцията заявяват, че излизат на сцената на литературното поле, защото смятат за престъпно да бездействат особено когато обществените нагласи възприемат тяхното поколение като изгубено и без потенциал. Уводната статия на сп. „Светли зари“ свидетелства за това: „Ние, младежите, живеем в една епоха, когато безсъмнено името на младежта е ниско паднало. Епохата създава хората! И тя ни създаде.

Създаде младежи, които не заслужават да носят това светло име“ (Митюрин/Mityurin 1921: 3). Валидно за голяма част от младите извънстолични автори от периода, организиращи се в подобен тип групи около конкретни периодични издания, е, че са настоятелни в желанието си да се защитят и оразличат от собственото си поколение, но не им липсва и съзнанието, че тепърва прохождат и нямат очаквания да надминат други издания. Обикновено голяма част от младежките (а понякога и не само младежките) списания от първата половина на 20-те години не просъществуват дълго. Наричани са „еднодневки“, поради отпечатването на само една (първа) книжка. Такива са например бургаското сп. „Небе“, 1921 г., ломският „Маскарад“, 1921 г., русенският „Лампион“, 1921 г. По-особен е случаят с русенското списание „Светли зари“ (1921 – 1923 г.; продължава под заглавието „Стяг“ 1925 – 1926 г.)¹. То, за разлика от други свои „съвременници“, успява да се задържи почти три години и да даде трибуна за изява на широк кръг от млади хора. „Светли зари“ е месечно ученическо списание за литература, критика и изкуство и е изцяло редактирано от гимназисти. Характерен за немалка част от провинциалните младежки списания от периода е стремежът към разширяването на формата на списанието и подготвянето на самостоятелни сборници, някои от които носят в заглавието си израза „на най-младите“. Такъв е например е сборникът „Мимози“, 1923 г. (Налбантски/Nalbantski 1923) на едноименното ботевградско списание, такъв е сборникът „Градът“, който е обект на внимание в настоящия текст.

„Градът: литературен сборник на най-младите“ е отпечатан в Русе през 1922 г. и се разпространява от сп. „Светли зари“. Редактори са П. Спасов (Феликс) и Вл. Радев (Валдемар), а всички включени автори са сътрудници на списанието (Радев, Спасов/Radev, Spasov 1922). Сборникът се появява в две печатни „версии“ – „разкошни“ и „люксови“ (назовани по този начин от редакторите му), като всеки брой е индивидуално номериран. Интерес провокира цифрата 7, която откриваме на корицата и титулната страница, и тъй като няма специално уговорена редакторска причина за появата ѝ, можем да предположим какво би следвало да означава: 7 от осемте автори, включени в „Градът“, са мъже – това е забелязал и К. Кръстев, който пише и критическа оценка за изданието, но за това ще стане дума малко по-нататък в този текст. Твърде вероятно е и да се акцентира върху цифрата 7 поради факта, че Б. Тудева – единствената жена автор в сборника – участва с текстове,

¹ През втората година от издаването на сп. „Светли зари“ – 1922 г., Петър Спасов е самоличен редактор, а след прекъсването и подновяването на списанието по-късно със „Стяг“, редактор става брат му – Павел Спасов.

несвързани с темата за града, с неопределен жанров характер и вече публикувани по страниците на сп. „Светли зари“. Цялостно жанровият облик на изданието е противоречив, но все пак е видно, че превес има лириката. Особен е начинът, по който е композиран – гради се концепция за време, според която сборникът е разделен на четири части – „Изгрев“, „Полуден“, „Заник“ и „Полунощ“. Ходът на това време постоянно тече „под линия“ с фразата „отзвънва час“. Има завършеност, обхванато е цялото денонощие. Проблематична е логиката по отношение на подредбата на текстовете спрямо това външно за тях време. Липсва устойчиво съответствие между художественото време на творбите и зададения „под линия“ час. Дори ако останем само в рамките на отделните композиционни части, също не бихме могли да открием някаква логика на протичането на времето и организирането на текстовете. Въпреки това наблюдаваме някои интересни особености в художествените внушения на текстовете: „Изгревът“ на града е статичен, ленив дори. В тази част на сборника ключов мотив е очакването, то се оказва свидетелство за хода на времето. С приближаването на „Пладнето“ се завихря динамика, породена от вече измествения върху женската фигура фокус, появява се и образът на градската тълпа. „Изгревът“ не разгръща особено отчетливо урбанистичното художествено пространство, но „Полуденият“ носи със себе си най-симптоматичните за изграждането му текстове. Това са „Сърцето на града“ на Д. Гочев, „Разпятие“ на Н. Елхов и поемата „Градът“ на П. Спасов. Тези текстове създават модерен разказ за града като за плашещо с размерите си пространство, дом на бездомни, на изстрадали тълпи и безпощадни машини. Техниката и машините ни дават възможността да видим града от много перспективи, те не просто го изпълват и съставят, те са доказателство за неговия живот и за живота в него, а оттам и за хода на времето. Можем да се възползваме от продуктивното наблюдение на Н. Стоянова по повод машините и времето в лириката от 20-те: „Безпогрешният ритъм на „песента“ на машината извежда непрекъсваемостта на времето. Той се явява коректив на дискретното, нееднопосочното и неравномерно екзистенциално време на субекта от 20-те години“ (Стоянова/Stoyanova 2015: 161). Освен с естетизирането на машините, произведенията от тази част на сборника са интересни и заради това, че в тях се установява движението от периферия към център. Сборникът „Градът“ очевидно не мисли в провинциални измерения, макар и предградията на големия град твърде много да напомнят за провинцията. Интересно е да се установи и че тези текстове се фокусират най-вече върху възприятието на мъжката фигура след сблъсъка ѝ с мащабите на модерното градско

пространство. Обикновено тя от наблюдател се превръща в елемент от механизма на градската машина, защото се усеща като неспособна да се съпротивлява. Градът-машина привлича най-слабите, отегчените от локалното, с примамливия си, динамичен ритъм. В „Сърцето на града“ на Д. Гочев младият мъж се намира променен: болният вик на фабричната свирка и тежкият грохот на трамвая събуждат у него порива към саморазрушение, но въпреки това той припознава в града бащинска фигура, става негов син, а бездомните приема за свои братя. А мъжкият глас от поемата „Градът“ на П. Спасов достига до извода, че бягство от пределите на града е невъзможно поради създалата се връзка между града и машината и вече носещия знанието за нея човек.

Малко повече за „озвучаването“ на самата градска среда и за това как ни я представя лирическият говорител на поемата „Градът“: *„подрънкват трамваи“ [...] „дерат се сирени [...] пищят и се гонят фабричните свирки [...] крещят и безумстват подземни машини [...] дрънчат телефони, [...] бучат камиони [...] стотици милиони атоми се търкат във мощния град“ [...] „мотора затрепва, // динамо запява“ [...] „просъскват ракети; – // и пръсват се горе, // ударени силно // о свода небесен“* (ПС/PS). Очевидно силно напомнящата авангардните естетически визии образност се оказва не само позната на младите провинциални автори, но и необходима, за да създадат своята картина на големия град. „Градът“ на П. Спасов в известна степен вплъщава описаното от Б. Дановски в статията „Футуризм“, публикувана в кн. 6 – 7 на сп. Хиперион: „Моторът проникна в тъжните усамотения и ги огласи с железните си викове. Моторът наруши идилията на пейзажите и върху фона на любовните залези се откри гордия, безчувствен комин. [...] Новият гигант създаде един нов закон: бързината. Мислите, работата, животът и любовта усилиха до неузнаваемост темпото си. Мозъка се превърна в динамо [...]“ (Дановски/Danovski 1922: 433). Статията си той завършва със заключението, че войната, дошла твърде рано, бивайки революция на техниката, отклонява футуризма – революция, но в изкуството, и констатира: „футуризмът не съществува вече, футуризмът отмина“ (Дановски/Danovski 1922: 435). Както отбелязва и Ст. Стоянов, позовавайки се именно на статията на Б. Дановски: „Футуризмът може и да е отминал, но елементи от образната му система още дълго време се откриват в художествените системи на български и небългарски автори. Причината вероятно е, че технологичната революция за разлика от футуризма не просто не отминава, ами бурно продължава да се развива“ (Стоянов/Stoyanov 2014: 157). Може би тъкмо това обуславя избора на динамичното градско пространство за обект на естетичес-

ките търсения на най-младите. Влечението им към авангардната естетика очевидно свидетелства не само за стремежа към актуалност в творческото им присъствие, но е и причината, поради която те функционализират образа тъкмо на големия град, на вече индустриализираното и продължаващо да се развива пространство на столицата. Периферията, от която те творят, се оказва неспособна да откликне на авангардните им търсения, затова те се обръщат към центъра на материалната ни култура, към столицата. Авангардната образност откриваме и в текстовете на Н. Елхов и К. Попов – Горянин, в които твърде открито прозира метафорика от стихосбирка „Жестокия пръстен“ (1920 г.) на Г. Милев. Горянин цитира „О дъжд, о дъжд, обилен и печален“ в мотото на собствения си „Дъжд“ (също вече публикуван в сп. „Светли зари“ текст), който сам по себе си сякаш преповтаря Гео-Милевата творба. В „Златният танц“ на Н. Елхов грее зелената луна на Г. Милев², но пък в „Разпятие“ през Н. Елхов дочуваме и Ч. Мутафов: „Нула, Мъртвило, Бездарничество, Дилетанти сме (и аз, и ти, и всички)“ (НЕ/NE). Гео-Милевата метафорика е разпознаваема, макар и детайли от нея да са разпръснати като пъзел из текстовете на В. Радев: много от характеристиките на женските образи в стиховете му изобразително копират августовската Дева от Гео-Милевото „Експресионистично календарче“ (1921 г.). Цялостният образ на града, който създават П. Спасов и Н. Елхов (в известна степен и Д. Гочев), напомня видяното във „Февруари“ и „Септември“ от същата стихосбирка. Паралелно с това много мощно присъствие на авангардния художествен стил с идването на „Заника“ и движението към „нощта“ започва настойчиво да се долавя и влиянието на символистичната естетика. Из целия сборник се забелязва траен ангажимент към нея през образи от типа на *синя къща, лазурен час, сребърен дъжд, розови кули, сребърнобели лилии* и т.н. П. Тодоров цитира в мотото на полунощните си „Брегове“ началните стихове на „Пред прага“ на Н. Лилиев³, а един от текстовете на Б. Тутева носи заглавието „Писък в нощта“ – стих от емблематичната творба на Н. Лилиев, дала и заглавието на първата му стихосбирка: „Моите спомени // – птици в нощта [...] „Моята лютня // – писък в нощта“ (НЛ/NL). Н. Лилиев, също

² Парадоксално се появява и в любовната лирика на Валдемар, в стихотворението „Мила“ из цикъла „Женски портрети“ (BP/VR1).

³ „Пред прага“ е стихотворение, което не е включено в стихосбирките „Птици в нощта“ (1919 г.) и „Лунни петна“ (1922 г.). За пръв път е отпечатано през 1914 г. в сп. „Звено“ (Лилиев/Liliev 1914 а: 32), а две години по-късно бива публикувано и в старозагорското списание „Хризантеми“, в рубриката „Златна антология“, в която участват още Л. Стоянов, Т. Траянов, Б. Савов и Г. Милев (Лилиев/Liliev 1916: 19).

както Г. Милев, се явява ключова за русенските поети фигура, на която те не само подражават, но и чиито творби се оказват по своеобразен начин пренаписвани в сборника на младите. „Сърцето на града“ на Д. Гочев пресъздава поемата „Градът“ и стихотворението „Тълпите“ на Н. Лилив, публикувани през 1919 г. в сборника „Птици в нощта“⁴. „Сърцето на града“, текст, който жанрово бихме определили като лиризирана проза, разгръща същите мотиви и образи, които откриваме в поемата на Н. Лилив – бедния син, който избира пътя към града, към чуждото пространство, и бездомните, бедните, маргиналите в големия град, които го посрещат; тълпите, обречени на смърт и страдания, които той започва да възприема като свои братя; смътната поява на спомена за миналото; грохота и тревогата на града (образни конструкти, като че ли директно „взети“ от Н. Лилив) и др. Особеното, *новото*, което се забелязва у Д. Гочев тук, е безразборното смесване, хаотичното преливане от една естетика в друга. Текстът му компилативно работи с образните системи на двете активни в началото на 20-те години в литературата естетики. По този начин се постига следният колажен ефект: „От очите му се ронеха две тъмни кървави сълзи, а устните му се изкривяваха и истеричен смях се разливаше по студените плочи на гъмжащи булеварди [...] Рошав младеж, в чиито зелени очи се хилеше жълтата злоба, търкаляше по остриите камъни своята глава и смучеше из пръстите си своята мъка. [...] Сребърен дъжд ще поръси душите на моите бездомни братя и те ще цъфнат върху голямото сърце на града, като сребърнобели лилии над сини води! Два бели лебеда ще разкъсват черни мрежи и ще литнат към ведри висини“ (ДГ/DG)⁵. Заедно с това спорадично се дочува и ехо от социално ангажираните мотиви, характерни за лириката на Х. Смирненски, „облечени“ в типичната за тази лирика образност: при Д. Гочев танцуват „*рубинени капки*“, димят „*фабрични комини*“, а погледът е вгледан с „*надежда в бъдния ден*“, но може би най-издържан в поетиката на Х. Смирненски е текстът на П. Тодоров „Химера“. Срв.:

⁴ Преди това „Тълпите“ се появява през 1914 г. в сп. „Звено“ (Лилиев/Liliev 1914 б: 224). В сп. „Съвременна мисъл“, год. V (1919 г.) е публикувано стихотворение „Тълпите“, вече с бележка „из „Птици в нощта“, което обаче, ако се съди по съдържанието на стихосбирката от 1919 г., всъщност е част от „Градът“ (Лилиев/Liliev 1919: 1).

⁵ Примерни съпоставителни цитати от творчеството на Г. Милев и Н. Лилив и поетите от сборника „Градът“ вж. в таблицата по-горе.

Гео Милев	Авторите в „Градът“
„и призрачния път към призрачния свят отвън, // през мрачни коридори, // сплетени в жесток // без изход пръстен“ (ГМ/GM1).	В. Радев: „Огнен кръг – от злато пръстен // му посочва бели друм; // сред камбани, хаос, шум, // призрак някой чер сред мрака [...] „Пръстен белязан – и тълпи, // шум и грохот сред града“ (BP/VR2) Д. Гочев: Огромната сянка на града [...] иска да ме заключи в своя черен пръстен (ДГ/DG)
„Ти слагаш траурен венец върху челото си – и с болка съзнаваш своята горка слава“ (ГМ/GM1).	В. Радев: „от цветята на смъртта кой венец ще изплете?“ (BP/VR2)
„Твоето леговище е зад спуснатите тъмнопурпурни завеси, о хубав звяр! о сочна, пълнозряла Дева! разнежила свещена голота под розовия полумрак на абажура в потните постелки на своята притома... В сърцето споменът сподавен за онази първа капка кръв, разтворена в предпролетния сняг...“ (ГМ/GM2).	В. Радев: „През прозрачните завеси, // виждам твоя силует“; „слънчеви лъчи танкуват, // по пурпурните стъкла“; „Погледни ме бледа дево, // с поглед нежен – приласкай“; „Аз обичам да се вглеждам, в твоите огнени очи; // твоето тяло е покрито, с бисер-пурпурни лъчи“ (BP/VR1)
„Аз се казвам Съвършен Глупец, а майка ми – Сърдечна Болка“ (ГМ/GM1).	Д. Гочев: О, родна моя майко, моя кротка самота [...] Некога, моя родна майко аз Хвърлих пепел въз твоите очи, безумец аз сипех проклятия (ДГ/DG)
О ДЪЖД, О ДЪЖД ОБИЛЕН И ПЕЧАЛЕН — по тротоарите танкуваща Вода!“ (ГМ/GM1).	К. П-Горянин: О дъжд, о дъжд Велика е и страшна твойта сянка и сянката на твоята Печал! (КП-Г/КР-Г)
Николай Лилиев	Авторите в „Градът“
„Низ тоя друм съмненията бродят – // изгубен син, не тръгвай в тоя друм! // Там горестни затмения те водят – // низ тоя друм съмненията бродят, // съмненията дават твойт ум!“ [...] Аз не послушах сърдечни моления, // тръгнах към чужди земи – // тръгнах – и ето, че цял свят пред мене е – // цял свят пред мен шуми. [...] Пред мен се разлистят цвят огромен – // градът замрежен вечно в прах и дим – // градът, де аз се губя обездомен – // за себе и света неуязвим. [...] ... животът се пробужда – вечно млад – // в душите на бездомни и смирили // с лъчите на желаната утеха. //	Д. Гочев: „... много пътеки чупеха тънката си снага пред очите ми, но една ме отведе в сърцето на града. [...] И закрета душата ми по тъмните друми на града. И намери града – сърцето на града, където свети фигури влачеа покрусените си тела под острия вик на стоманени тръби. По техните стъпки звънеха тежките вериги на неволята [...] Аз любих града, защото той ме целуна и беляза за свой син! [...] И твоите синове влачат своите сенки в заключените зали на страданието. [...] Сребрен дъжд ще поръси душите на моите бездомни братя...“ (ДГ/DG).

Аз виждам брат у всеки непознат – // и сред тълпата, що гърми край мене, // мечтите неродени се въззеха. [...] О, призраци в нощта, бездомни мои брата!“ (НЛ/NL).	
„О, тоя грохот на града – // безбре- жен – тъмен – неизбежен – под скръбний шепот на дъжда – // о, тоя грохот на града! [...] На страшен съд // вървят // тълпи – // не спи, // кипи // градът. [...] И нийде // кът // да спрат // за миг – // велик, // безлик // градът!“ (НЛ/NL).	П. Спасов: „Градът се събужда. // Чудо- вище сиво, // и чува се грохот, – // вне- запния, вечен; [...] и вечно проклеван // – Той – // вечния грохот // на сивия ГРАД!“; „Безумен е този // що иска по- чивка // през врящия ден. // премазва те влака // отхвърля ти ауто // летящи по пъте// и никой, и никой // не ще те пог- ледне. // НО ДОЙДЕ нощта, // и в’ веч- ния грохот // се тихо разнася // зов мо- щен за отдих“ (ПС/PS).

Литературният сборник на младите русенски поети очевидно се оказва подвластен на образност, демонстрираща познаването и усвояването в авторското им писане на актуалните за времето естетически литературни практики. На различни места и нива в художествените текстове от сб. „Градът“ се п(р)оявяват в една или друга художествена версия елементи от експресионизъм, късен символизъм, социално ангажирана лирика, трупат се палимпсестно и всъщност пресъздават актуалното състояние на лириката ни към онзи момент. Малката книжка, имаща претенцията да бъде тематично представителна за възможностите на най-младите, създава много повече впечатлението, че е своеобразен колаж от чужди текстове и книги – в селективен подбор, насочен доминиращо към изобразителната перспектива на модерното градско пространство. В желанието си да представят себе си вече като ако не завършени, то поне оформени творчески фигури, най-младите, подобно на криво огледало, успяват да отразят всичко това, видяно от собствената им провинциална перспектива.

Почти веднага след отпечатването на сборника 18-годишният тогава К. Кръстев, тъкмо начеващ редакторската си работа по превръщането на сп. „Лебед“ в знаменитото сп. „Crescendo“, пише критически текст със заглавие „Градът – сборник на най-младите“, неочаквано публикуван тъкмо в сп. „Св. зари“ в края на същата 1922 г. К. Кръстев подчертава няколко основни проблема на сборника: себепоклонничество, сантименталност, патос, лъжекласицизъм, издребняване: „... те се опитват да приемат стил. И тяхното изкуство добива смисъла на сантиментален биберон. [...] Човек би искал да си отдъхне от толкова много

сребърни причастия, бижутерийни имитации и морни пътища [...] Тяхната поезия е мъртва, както умират и нюансите, с които се занимава [...] Тия хора играят на царе и герои, а не могат сами да бъдат такива (Валден)“ (Кръстев/Krastev 1922: 140 –141). Любопитно е да уточним, че още преди появата на сборника, в началото на 1922 г. в русенското сп. „Изгрев“ Т. Дашков – учител и литературен критик⁶ – пише статия, озаглавена „Поети – ученици“, в която – през друг критически фигуратив, прихваща идентичен симптом на младежката литература: „В собствените си очи те са мънички богове – и дори са уверени в божествените си творчески сили“ (Дашков/Dashkov 1922a: 2). Оттук според Т. Дашков произтича фактът, че твърде много от младите поети са водени от тщеславие и пишат от суета. Тази поза води до нещо, което той нарича „маниячество“ – „диагноза“, която остава актуална в критически преценки поне до края на десетилетието. Интересен е и фактът, че същият Т. Дашков обвинява в плагиатство, епигонство и „кърпачество“ някои от младите, които впоследствие се включват като автори в сборника „Градът“⁷. В друго провинциално издание, също съставяно и редактирано от ученици – шуменския „Златолист“, откриваме рецензия на Любчо Георгиев⁸ за сборника „Градът“, която също обвинява младите автори в маниякални, но немошни творчески усилия: „Градът“ с великата претенция, да бъде изразител на младежката ни литература, стана смешен. [...] С други думи „Градът“ е рожба на неокачествима мания, и сборник за прослава“ (Георгиев/Georgiev 1923: 1). К. Кръстев, разбира се, съзира много по-сериозни от обговорените от провинциалната критика проблеми. „Присъдата“ му е „ефективна“ и „без право обжалване“: поезията на младите е мъртва, а всичко това са опити. „Опитите обаче не се показват. Те се консервират единствено в албумите“ (Кръстев/Krastev 1922: 143). Въпреки това той успява да открие две фигури, които според него проявяват амбиция към новаторство – това са Н. Елхов и П. Спасов. Нещо повече – редакторът на сп. „Crescendo“ включва П. Спасов в двата броя на списанието, които биват изпратени на Ф. Т. Маринети⁹.

⁶ Повече за фигурата на Т. Дашков и приноса му за русенската култура и литература вж. при Душков/Dushkov 2007: 94 – 96.

⁷ Статията „Поети – ученици“, която е отпечатана в кн. 3 – 4/1922 на сп. „Изгрев“, продължава и в кн. 6/1922 на изданието. В продължението Т. Дашков прави преглед на отделните персонални присъствия на най-младите, като отправя следния призив: „Повече работа, млади хора, и повече скромност!“ (Дашков/Dashkov 1922: 10).

⁸ Вероятно това е Любомир Георгиев – към 1923 г., когато той публикува цитираната тук рецензия за сборника във в. „Златолист“, е вече бивш сътрудник на сп. „Светли зари“.

⁹ Процесът по превръщането на сп. „Лебед“ в сп. „Crescendo“, съпътстван от откриването на нови сътрудници и текстове – български и преводни, в резултат на

„Градът“ – литературен сборник на най-младите“ имитира по свой собствен начин бурните процеси в литературата от началото на 20-те години на 20. век. Лутането на най-младите провинциални творци между актуални за периода естетики намира своя израз както в „колажната“ поезика на авторите от сборника, така и в преките лирически обекти на тяхното творчество. Акцентът, разбира се, е върху модерното градско пространство, но нов художествен образ на града не бива представен, а само „съставен“ по подобие на актуалния към онзи момент художествен образ на градския топос от творчеството на различни, централни за периода, фигури като Н. Лилиев, Хр. Смирненски, Г. Милев и др. Сборникът е представителен за литературата на най-младите, това е техният опит да реализират амбицията си за активен културен и литературен живот в провинцията, както и личните си амбиции за собствено място в извънстоличното литературно поле. Но още по-интересен е и

което се появяват кн. 2 и кн. 3 – 4 на ямболското списание, изпратени в Милано на Маринети, е описан в мемоарните страници в книгата на К. Кръстев „Спомени за културния живот между двете световни войни“ (Кръстев/Krastev 2019: 43 – 50). В тези книжки на „Crescendo“ П. Спасов участва с „Delirium“ в кн. 2 (Спасов/Spasov 1922a: 14) и с превод на „An Anna Blume“ – емблематичната дадаистка поема на К. Швитерс в кн. 3 – 4 (Спасов/Spasov 1922b: 5). Любопитно е, че преводният текст на П. Спасов. „Цветето Анна“ се оказва повод отношенията между Г. Милев и К. Кръстев да се изострят за кратък период. Всъщност в частта „Писма от Г. Милев“ (Кръстев/Krastev 2019: 80 – 84) редакторът на „Crescendo“ разяснява, че истинската причина за охлаждането на отношенията им е, че „Crescendo“ не фигурира в изброяването на „левите“ списания в алманах „Везни“ (под „леви“ К. Кръстев разбира списания за модерно изкуство). Г. Милев отказва да приеме на сериозно творбите на П. Спасов, Л. Коен и др. за „ляво изкуство“, на което К. Кръстев отговаря със „сръдлива бележка“ (Кръстев/Krastev 2019: 81). Това води след себе си редица писма от Г. Милев, в които той, в качеството си на представител на „Der Sturm“, настоява да бъде заплатен хонорар на К. Швитерс за публикуването на превода на П. Спасов в кн. 3 – 4 на „Crescendo“. К. Кръстев пояснява: „Ние, разбира се, си направихме оглушки за „авторските права“ – прозирахме, че „пълномощничеството“ е фиктивно (кой тогава и сега е плащал авторско право за такива дребни поводи?), и искането преценихме като меркантилно, пък и не беше по личните ни бюджети“ (Кръстев/Krastev 2019: 82). Спомените си за тази конфликтна ситуация К. Кръстев продължава с разсъждения относно етичността на искането на Г. Милев и инатливото му настояване, като се има предвид, че в двойната книжка са публикувани и негови собствени преводи също от „Der Sturm“ (става дума за две стихотворения на А. Щрам – „Изневера“ и „Среща“). В продължение на няколко месеца проблемът за авторското право на „Анна-Блуме“ е част от комуникацията между Г. Милев и К. Кръстев. И все пак това за К. Кръстев остават „дребни поводи“, а името на П. Спасов не бива включено в спомена за ямболските писатели – вж. Кръстев/Krastev 2019: 23 – 32.

заради отдалечеността си от това, което се стреми да бъде и да интерпретира. Провинциалният сборник заговаря за столичното пространство на езика на столицата, при това – без да го владее достатъчно добре. Това, само по себе си, би могло да бъде четено като поредния пример от следвоенните години за опитите на провинцията да настигне скоростта (или поне малко да се доближи до нея) при появата на литературните тенденции в столицата и взаимодействието между тях.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Георгиев/Georgiev 1923:** Георгиев, Л. Градът. // *Златолист*, 1923, год. I, бр. 3 и 4, 1. [Georgiev, L. Gradat. // *Zlatolist*, 1923, god. I, br. 3 i 4, 1.]
- Дановски/Danovski 1922:** Дановски, Б. Футуризм // *Хиперион*, 1922, кн. 6 – 7, 433 – 435. [Danovski, B. Futurizam // *Hiperion*, 1922, kn. 6–7, 433–435.]
- Дашков/Dashkov 1922 а:** Дашков, Т. Поети – ученици. // *Изгрев*, 1922, год. 4, кн. 3 – 4, 1 – 10. [Dashkov, T. Poeti – uchenitsi. // *Izgrevev*, 1922, god. 4, kn. 3–4, 1–10.]
- Дашков/Dashkov 1922 б:** Дашков, Т. Поети – ученици II. // *Изгрев*, 1922, год. 4, кн. 6, 1 – 10. [Dashkov, T. Poeti – uchenitsi II. // *Izgrevev*, 1922, god. 4, kn. 6, 1–10.]
- Душков/Dushkov 2007:** Душков, Ж. *Свидетелства за времето. Избрани публикации*. Русе: Медиатех, 2007. [Dushkov, Zh. *Svidetelstva za vremeto. Izbrani publikatsii*. Ruse: Mediateh, 2007.]
- Кръстев/Krastev 1922:** Кръстев, К. Градът – сборник на най-младите. // *Светли зари*, 1922, год. 2., кн. 8 – 9 – 10, 139 – 143. [Krastev, K. Gradat – sbornik na nay-mladite. // *Svetli zari*, 1922, god. 2., kn. 8–9–10, 139–143.]
- Кръстев/Krastev 2019:** Кръстев, К. *Спомени за културния живот между двете световни войни. Ново допълнено издание*. София: Ера, 2019. [Krastev, K. *Spomeni za kulturnia zhivot mezhdu dвете svetovni voyni. Novo dopalнено izdanie*. Sofia: Era, 2019.]
- Лампион/Lampion 1921:** Лампион. *Периодично младежко литературно списание*. Липсва информация за редактори. Русе: Липсва информация за печатница, 1921. [Lampion. *Periodichno mladezhko literaturno spisanie*. Lipsva informatsia za redaktori. Ruse: Lipsva informatsiya za pechatnitsa, 1921.]
- Лилив/Liliev 1914 а:** Лилив, Н. Пред прага. // *Звено*, 1914, год. I, бр. 1., 32. [Liliev, N. Pred praga. // *Zveno*, 1914, god. I, br. 1., 32.]
- Лилив/Liliev 1914 б:** Лилив, Н. Тълпите. // *Звено*, 1914, год. I, бр. 4 – 5, 224. [Liliev, N. Talpите. // *Zveno*, 1914, god. I, br. 4–5, 224.]

- Лилив/Лiliev 1916:** Лилив, Н. Пред прага. // *Хризантеми*, 1916, год. I, кн. 2, 19. [Liliev, N. Pred praga. // *Hrizantemi*, 1916, god. I, kn. 2, 19.]
- Лилив/Лiliev 1919:** Лилив, Н. Тълпите. // *Съвременна мисъл*, 1919, год. V, кн. 18, 1. [Liliev, N. Talpите. // *Savremenna misal*, 1919, god. V, kn. 18, 1.]
- Митюрин/Mityurin 1921:** Митюрин, П. Нашият път. // *Светли зари*, 1921, год. 1., кн. 1., 3 – 4. [Mityurin, P. Nashiyat pat. // *Svetli zari*, 1921, god. 1., kn. 1., 3–4].
- Маскарад/Maskarad 1921:** *Маскарад. Месечно списание за художествена литература.* Урежда Пепо Тригоров. Лом: Печ. А. Димитров, 1921. [Maskarad. Mesechno spisanie za hudozhestvena literatura. Urezhda Pepo Trigorov. Lom: Pech. A. Dimitrov, 1921.]
- Налбантски/Nalbantski 1923:** Налбантски, Г. (редактор). *Мимози. Сборник на най-младите.* Орхание: Братя Недкови, 1923. [Nalbantski, G. (redaktor). Mimozi. Sbornik na nay-mladite. Orhanie: Bratya Nedkovi, 1923.]
- Небе/Nebe 1921:** *Небе. Месечно списание за литература, художество и критика.* Урежда редакционен комитет. Бургас: Печат Н. В. Велчев, 1921. [Nebe. Mesechno spisanie za literatura, hudozhestvo i kritika. Urezhda redaktsionen komitet. Burgas: Pechat N. V. Velchev, 1921.]
- Радев, Спасов / Radev, Spasov 1922:** Радев, В., Спасов, П. (редактори). *Градът: литературен сборник на най-младите.* Русе: Печат на Димитър Петров, 1922. [Radev, V., Spasov, P. (redaktori). Gradat: literaturen sbornik na nay-mladite. Ruse: Pechat na Dimitar Petrov, 1922.]
- Спасов/Spasov 1922a:** Спасов, П. Delirium. // *Crescendo*, 1922, кн. 2, 14. [Spasov, P. Delirium. // *Crescendo*, 1922, kn. 2, 14.]
- Спасов/Spasov 1922б:** Спасов, П. Цветето Анна. // *Crescendo*, 1922, кн. 3 – 4, 5. [Spasov, P. Tsveteto Anna. // *Crescendo*, 1922, kn. 3–4, 5.]
- Стоянов/Stoyanov 2014:** Стоянов, С. *Литература и технологии.* Велико Търново: Фабер, 2014. [Stoyanov, S. Literatura i tehnologii. Veliko Tarnovo: Faber, 2014.]
- Стоянова/Stoyanova 2015:** Стоянова, Н. *Възходът на слънчогледите. Българската литература от 20-те и 30-те години на XX век: опити с времето.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015. [Stoyanova, N. Vazhodat na slanchogledite. Balgarskata literatura ot 20-te i 30.te godini na XX vek: opiti s vremeto. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2015.]

ИЗТОЧНИЦИ

- ВР/VR1:** Вл. Радев. Из цикъла „Женски портрети“. // *Градът: литературен сборник на най-младите*. Русе: Печат на Димитър Петров, 1922, 15 – 19. [Iz tsikala „Zhenski portreti“ // *Gradat: literaturen sbornik na nay-mladite*. Ruse: Pechat na Dimitar Petrov, 1922, 15–19.]
- ВР/VR2:** Вл. Радев. Край печалните върби... // *Градът: литературен сборник на най-младите*. Русе: Печат на Димитър Петров, 1922, 55 – 57. [Vl. Radev. Kray pechalnite varbi... // *Gradat: literaturen sbornik na nay-mladite*. Ruse: Pechat na Dimitar Petrov, 1922, 55–57.]
- ГМ/GM1:** Г. Милев. *Жестокият пръстен. Първа книга стихове*. София: Везни, 1920. [G. Milev. *Zhestokiyat prasten. Parva kniga stihove*. Sofia: Vezni, 1920.]
- ГМ/GM2:** Г. Милев. *Експресионистично календарче*. София: К-во Победа, 1921. [G. Milev. *Ekspresionistichno kalendarche*. Sofia: K-vo Pobeda, 1921.]
- ДГ/DG:** Д. Гочев. Сърцето на града. // *Градът: литературен сборник на най-младите*. Русе: Печат на Димитър Петров, 1922, 21 – 25 [D. Gochev. Sartsseto na grada. // *Gradat: literaturen sbornik na nay-mladite*. Ruse: Pechat na Dimitar Petrov, 1922, 21–25.]
- КП-Г/КР-G:** К. Попов – Горянин. Дъжд. // *Градът: литературен сборник на най-младите*. Русе: Печат на Димитър Петров, 1922, 49 – 50. [K. Popov – Goryanin. Dazhd. // *Gradat: literaturen sbornik na nay-mladite*. Ruse: Pechat na Dimitar Petrov, 1922, 49–50.]
- НЕ/NE:** Н. Елхов. Разпятие. // *Градът: литературен сборник на най-младите*. Русе: Печат на Димитър Петров, 1922, 27 – 28. [N. Elhov. Razpyatie. // *Gradat: literaturen sbornik na nay-mladite*. Ruse: Pechat na Dimitar Petrov, 1922, 27–28.]
- НЛ/NL:** Н. Лилиев. *Птици в нощта*. София: Ал. Паскалев и С-ие, 1919, 41. [N. Liliev. *Ptitsi v noshtta*. Sofia: Al. Paskalev i S-ie, 1919, 41.]
- ПС/PS:** П. Спасов. Градът. // *Градът: литературен сборник на най-младите*. Русе: Печат на Димитър Петров, 1922, 33 – 43 [P. Spasov. Gradat. // *Gradat: literaturen sbornik na nay-mladite*. Ruse: Pechat na Dimitar Petrov, 1922, 33–43.]